

การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการอธิบายพระพุทธพจน์ตามแนวเนติปกรณ์
สำหรับนิสิตบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
An Analysis of a Method of the Buddha's Teachings Explanation
Based on Natipakarana for Graduate Students
of Palisueksabuddhaghosa Nakhon Pathom Campus

สุภีร์ ทุมทอง, Supee Thumthong¹

พระธรรมวชิรเมธี, PhraDhamma Vajiramedhi²

พระมหาวัฒนา ปญญาปทีโป, Phramaha Wattana Paññāpadipo³

ชัยชาญ ศรีหาญ, Chaichan Srihanu⁴

วิโรจน์ คุ้มครอง, Wirot khumkhong⁵

E-mail : supee2t@gmail.com

Received: February 14, 2021 Revised: March 1, 2021

Accepted: April 28, 2021

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้านเอกสาร มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ (1) เพื่อศึกษาคัมภีร์เนติปกรณ์ (2) เพื่อศึกษารูปแบบการอธิบายพระพุทธพจน์ตามแนวเนติปกรณ์ (3) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการอธิบายพระพุทธพจน์ตามแนวเนติปกรณ์สำหรับนิสิตบัณฑิตศึกษา

¹ อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส จ. นครปฐม / Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisueksabuddhaghosa Nakhonprathom Compus,

² อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส จ. นครปฐม / Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisueksabuddhaghosa Nakhonprathom Compus,

³ อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส จ. นครปฐม/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisueksabuddhaghosa Nakhonprathom Compus.

⁴ อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

⁵ อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

ผลการวิจัยพบว่า เนตติปกรณ์เป็นคัมภีร์ที่แสดงหลักการอธิบายพุทธพจน์ด้านพยัญชนะและอรรถะ เพื่อให้เข้าใจอริยสัจ 4 ที่อยู่ในพระพุทฺธพจน ซึ่งนำเวไนยสัตว์เข้าสู่นิพพาน โครงสร้างเนื้อหาของคัมภีร์มี 3 ส่วนคือ (1) ทหาระ 16 เป็นหลักการอธิบายพระพุทฺธพจนด้านพยัญชนะ (2) นยะ 5 เป็นวิธีการนำเนื้อความอริยสัจ 4 ออกแสดง (3) สาสนปฏฺฐาน 16 และสาสนปฏฺฐาน 28 เป็นหลักการจัดหมวดหมู่พระพุทฺธพจนโดยอาศัยเนื้อหาสาระเป็นสำคัญโดยมีมูลบท 18 เป็นฐานในการประกอบเข้ากับอริยสัจ การอธิบายตามแนวเนตติปกรณ์ คือ (1) อธิบายพยัญชนะโดยการประกอบทหาระ 16 (2) พิจารณาทิศทางของธรรมทั้งฝ่ายสังกิเลสและโงทหนจากการอธิบายด้านพยัญชนะด้วยทิสาลอจนนัย (3) ยกหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกันมาเพื่อใช้ในการอธิบายด้วยอังกุสนัย (4) อธิบายเนื้อความแยกธรรม 2 ฝ่ายให้ชัดเจนแล้วสรุปอริยสัจ 4 ด้วยนัย 3 ได้แก่ นันทิยาวิภูฏนัย ติปุกขลนัยและสิหวิกกีพิตนัย ส่วนการจัดหมวดหมู่ด้วยสาสนปฏฺฐานทำให้เข้าใจเนื้อหาพุทธพจนทำให้การอธิบายด้านทหาระและนยะได้สะดวกยิ่งขึ้น เมื่ออธิบายตามนัยเนตติปกรณ์ทำให้เกิดความมั่นใจคือ (1) พยัญชนะไม่ผิดพลาด (2) อรรถะไม่ผิดพลาด การอธิบายไม่ออกนอกแนวอริยสัจ 4 ทำให้เกิดสัมมาทิสูลิ ถือเป็นรูปแบบการอธิบายพระพุทฺธพจนที่นิตระดับบัณฑิตศึกษาต้องศึกษา

คำสำคัญ: (เนตติปกรณ์), (ทหาระ), (นยะ), (สาสนปฏฺฐาน)

Abstract

This research article was a qualitative type focusing on documents containing 3 objectives; 1) to study *Netipakarana* text, 2) to study the method of Buddha's teaching explanation based on *Netipakarana*, and 3) to analyze the method of Buddha's teaching explanation based on *Netipakarana* for graduate students. The findings were that *Netipakarana* contains the way of Buddha's teaching explanation with word and meaning analysis to understand the Four Noble Truth, directing any teachable person to *Nibbana*. Its structure and contents were systematically divided into 3 sections; 1) 16 *Hara* dealing with wording analysis, 2) 5 *Naya* or the way to unveil Four Noble Truth, 3) 16 *Sāsanapaṭṭhāna* and 28 *Sāsanapaṭṭhāna* dealing with a classifying the teaching into the group relying on its essences based on 18 *Mūlapada* concluding Four Noble Truth. Procedures of *Netipakarana* analysis are; 1) words analysis with 16 *Hara*, 2) considering the situation including *Sankilesa* and *Vodāna* aspect by *Disālocanānaya*, 3) setting the related teaching to include into Four Noble Truth by *Ankusanānaya*, and 4) clarifying the 2 types of teaching by 3 *Naya*, i.e., *Nandiyavattānaya*, *Tipukakhalānaya*, and *Sihavikkilānaya*. The teaching grouping by *Sāsanapaṭṭhāna* gives clear understanding and *Hara* and *Naya* became easily understood. *Netipakarana* method gives

confidence that (1) the Buddha's words are not mistaken, (2) its meanings are not mistaken, the teaching explanation does not separate from four Noble Truths, it also leads to the right views which graduate students must learn and exercise.

Keywords: (Netipakarana), (Hara), (Naya), (Sāsanapaṭṭhāna)

1. บทนำ

พระธรรมที่พระพุทธองค์ทรงประกาศแก่วไนยสัตว์ทั้งหลาย ได้แก่ อริยสัจ 4 พระองค์ทรงประกาศให้ทราบอย่างชัดเจนว่า สภาวะนี้เป็นทุกข์ สภาวะนี้เป็นทุกขสมุทัย สภาวะนี้เป็นทุกขนิโรธ สภาวะนี้เป็นทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เพราะความรู้เรื่องอริยสัจนี้ เป็นความรู้ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์อย่างสูงสุด เป็นความรู้ที่เบื้องต้นของการประพาศพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเป็นไปเพื่อพระนิพพาน⁶ พระพุทธองค์ทรงแสดงพระธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด สมบูรณ์พร้อมด้วยอรรถะ สมบูรณ์พร้อมด้วยพยัญชนะ ทรงประกาศพรหมจรรย์ อันบริบูรณ์โดยสิ้นเชิง ไม่มีส่วนใดที่ต้องเพิ่มเข้ามา และบริสุทธิ์ ไม่มีสิ่งใดที่ต้องนำออกไป⁷ เพราะความลึกซึ้งของพระพุทธพจน์ทั้งด้านอรรถะและด้านพยัญชนะนี้เอง จึงจำเป็นต้องมีรูปแบบการอธิบายเพื่อให้เข้าใจเนื้อความแห่งธรรมคืออริยสัจ 4 ที่ถูกประกาศไว้ในพระธรรมเทศนาอันหลากหลาย

คัมภีร์เนตติปกรณ์ เป็นคัมภีร์ที่รจนาโดยท่านพระมหาภิกษุจาณนเถระ ผู้เป็นเอตทัคคะในด้านอธิบายเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงแสดงไว้โดยย่อได้พิสดาร รวบรวมหลักการสำหรับอธิบายให้เข้าใจอริยสัจ 4 ที่ประกอบอยู่ในพระพุทธพจน์ มีเนื้อหาหลักอยู่ 3 ส่วน ได้แก่ (1) ทหาระ 16 เป็นหลักการอธิบายด้านพยัญชนะ เพื่อกำจัดความไม่รู้ ความลังเลสงสัย และความเข้าใจคลาดเคลื่อนในพระพุทธพจน์ ให้มีความเข้าใจหยั่งลงสู่อริยสัจ 4 (2) นยะ 5 เป็นหลักการอธิบายด้านอรรถะ เพื่อนำเนื้อความอริยสัจ 4 ออกแสดงให้ชัดเจน (3) สาสนปฏิฐาน เป็นหลักการจัดหมวดหมู่พระพุทธพจน์โดยอาศัยเนื้อหาสาระเป็นหลัก

หลักการในเนตติปกรณ์ทั้งหมด มุ่งเน้นอธิบายให้เข้าใจอริยสัจ 4 เพื่อนำเวไนยสัตว์ทั้งหลายให้เข้าสู่ไสดาปัตติมรรค จะได้เป็นผู้แน่นอนในการดำเนินตามปฏิปทาเพื่อทำให้แจ้งนิพพาน

⁶ คุรายละเอียดใน ส.ม. (บาลี) 19/1101/381-2, ส.ม. (ไทย) 19/1101/613.

⁷ โส ฐมฺมํ เทเสติ อาทิกุลยาณํ มชฺเฌกกุลยาณํ ปรีโยสานกกุลยาณํ สาตถํ สพฺพญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พุทฺทมจฺริยํ ปกาเสติ; วิ.มหา. (บาลี) 1/1/1, คุรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย)

ต่อไป เช่น เทศนาหาระ เป็นหลักการอธิบายโดยจำแนกเนื้อหาของพระพุทธพจน์เป็น 6 ประเด็น ได้แก่ (1) อัสสาทะ (2) อาทีนวะ (3) นิสสรณะ (4) ผล (5) อุบายะ (6) อาณัตติ แล้วประกอบลง อริยสัจ 4 ดังนี้ (1) อาทีนวะกับผล จัดเป็นทุกขสัจ (2) อัสสาทะ จัดเป็นสมุทัยสัจ (3) นิสสรณะ จัดเป็นนิโรธสัจ (4) อุบายะและอาณัตติ จัดเป็นมัคคสัจ⁸ เป็นต้น รวมทั้งมีสถานะพื้นฐานสำหรับ พิจารณาเนื้อหาสาระในพระพุทธพจน์ คือมูลบท 18 ได้แก่ ตัณหา อวิชชา สมณะ วิปัสสนา เป็นต้น⁹

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม เป็นสถาบันเพื่อการศึกษาคัมภีร์ภาษาบาลีชั้นสูง อันเป็นคัมภีร์พื้นฐานบาลีพระไตรปิฎก และจัดการศึกษา วิปัสสนาธุระ สถาบันได้เปิดสอนระดับบัณฑิตศึกษา ประกอบด้วยปริญญาโทและปริญญาเอก สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา สาขาวิชาบาลีพุทธศาสตร์ และสาขาพระไตรปิฎกศึกษา ซึ่งผลิตทุกสาขา จะต้องศึกษาวิชาภาษาบาลีและคัมภีร์พระไตรปิฎก การจะสามารถทำความเข้าใจสังขธรรมและ อธิบายพระพุทธพจน์ให้หยั่งลงสู่อริยสัจ 4 ได้อย่างเป็นระบบ ผลิตจำเป็นต้องมีองค์ความรู้รูปแบบ การอธิบายพระพุทธพจน์ตามแนวเนติปกรณ์ประกอบด้วย

ผู้วิจัยต้องการศึกษาคัมภีร์เนติปกรณ์ ศึกษารูปแบบการอธิบายพระพุทธพจน์ที่มีอยู่ใน คัมภีร์ และวิเคราะห์การอธิบายพระพุทธพจน์ตามแนวเนติปกรณ์สำหรับผลิตบัณฑิตศึกษา นำไป เป็นตัวอย่างและแนวทางในการอธิบายพระพุทธพจน์ให้หยั่งลงสู่อริยสัจ 4 สำหรับผลิตบัณฑิตศึกษา และผู้สนใจในการศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎกต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย “การศึกษาวเคราะห์รูปแบบการอธิบายพระพุทธ พจน์ตามแนวเนติปกรณ์สำหรับผลิตบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม” สำหรับ วัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 3 ข้อ คือ

- 2.1 เพื่อศึกษาคัมภีร์เนติปกรณ์
- 2.2 เพื่อศึกษารูปแบบการอธิบายพระพุทธพจน์ตามแนวเนติปกรณ์
- 2.3 เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการอธิบายพระพุทธพจน์ตามแนวเนติปกรณ์สำหรับผลิต บัณฑิตศึกษาฯ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้านเอกสาร (Documentary research) และเชิง พรรณนา (Descriptive research) โดยมีวิธีการดังนี้

⁸ คุรยลละเอียดใน เนตติ. (บาลี) 9/10-11.

⁹ คุรยลละเอียดใน เนตติ. (บาลี) 3/3.

3.1 ศึกษาคัมภีร์เนตติปกรณ์โดยละเอียด ในประเด็นเรื่องความเป็นมา โครงสร้างและเนื้อหา ข้อมูลเอกสาร ได้แก่ คัมภีร์เนตติปกรณ์ภาษาบาลี อรรถกถาภาษาบาลี และฎีกาเนตติปกรณ์ภาษาบาลี นำมาวิเคราะห์ เรียบเรียง และสรุป

3.2 ศึกษารูปแบบการอธิบายพระพุทธพจน์ตามแนวเนตติปกรณ์ว่า มีลำดับการอธิบายและวิธีการอธิบายพระพุทธพจน์อย่างไร นำเสนอตัวอย่างการอธิบายพระพุทธพจน์ตามแนวเนตติปกรณ์ ทั้งด้านทหระ นยะ และศาสนบัญญัติ วิเคราะห์ เรียบเรียงและสรุป ข้อมูลเอกสาร ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาบาลี พระไตรปิฎกภาษาไทย คำอธิบายในคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

3.3 วิเคราะห์รูปแบบการอธิบายพระพุทธพจน์ตามแนวเนตติปกรณ์ โดยชี้ให้เห็นถึงลักษณะเด่นโดยภาพรวมและรายละเอียดในแต่ละทหระ นยะ และศาสนบัญญัติ วิเคราะห์หลักธรรมสำคัญที่เกี่ยวข้องในการอธิบายด้วยทหระและนยะ

3.4 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

4. ผลการวิจัย

งานวิจัยนี้ มีผลการวิจัยตามลำดับวัตถุประสงค์ 3 ข้อ และประเด็นที่ค้นพบจากการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

4.1 คัมภีร์เนตติปกรณ์

เนตติปกรณ์เป็นคัมภีร์รวบรวมหลักการและวิธีการสำหรับนำเวไนยสัตว์เข้าสู่พระสังฆธรรม นำไปสู่มรรค ผล นิพพาน แสดงหลักการอธิบายพระพุทธพจน์ทั้งด้านพยัญชนะและด้านอรรถะอย่างเป็นระบบ ช่วยให้เข้าใจสังฆธรรมได้อย่างถูกต้องตรงตามพุทธประสงค์

ก. ความเป็นมาและความหมายของคัมภีร์

คัมภีร์เนตติปกรณ์รจนาโดยท่านพระมหากัจจายนเถระ ผู้เป็นเอตทัคคะเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในด้านขยายเนื้อความแห่งธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้โดยย่อให้พิสดาร เป็นคัมภีร์ที่มีตั้งแต่สมัยพุทธกาล ท่านพระมหากัจจายนเถระได้ภักษิตในท่ามกลางสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงอนุโมทนาและยอมรับ ได้รับยกขึ้นสวดพร้อมกันในการสังคายนาครั้งที่ 1 ถูกรักษาสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน เป็นหลักการที่ใช้ในการอธิบายพระพุทธพจน์สืบต่อกันมา เห็นได้จากพระอรรถกถาจารย์และพระฎีกาจารย์ทั้งหลายได้นำหลักการในเนตติปกรณ์มาใช้และอ้างอิงในคัมภีร์มากมาย ในฉนฺนุสฺสสังคิตติ ประเทศพม่าได้จัดคัมภีร์เนตติปกรณ์เป็นพระไตรปิฎก อยู่ในหมวดขุททกนิกาย

คัมภีร์เนตติปกรณ์นี้รวบรวมหลักการอันเป็นเครื่องมือ ในการนำเวไนยสัตว์ทั้งหลายเข้าสู่ไสยาปัตติมรรค เพื่อความมั่นใจว่าจะสามารถทำให้แจ้งพระนิพพานอย่างแน่นอน เป็นคัมภีร์ที่มุ่งเน้นให้เข้าใจอริยสัจ 4 ที่ถูกประกาศอยู่ในพระพุทธพจน์ เวไนยสัตว์ที่หมายเอาในคัมภีร์นี้ ได้แก่

อุคฆฏิตัญญบุคคล วิปฺยจิตฺตัญญบุคคล และเนยฺยบุคคล ซึ่งเป็นผู้ที่สามารถเข้าใจอริยสัจ 4 และหยั่ง
ลงสู่อริยมรรคได้ในชาตินั้น

ข. โครงสร้างของคัมภีร์

คัมภีร์นี้มีการจัดโครงสร้างของการแสดงเนื้อหาอย่างเป็นระบบและรัดกุม เริ่มจากการ
ประมวลเนื้อหาทั้งหมดโดยย่อ เหมือนเป็นบทคัดย่อของคัมภีร์ และการแจกแจงขยายความละเอียด
ไปตามลำดับ โดยแสดงชื่อหัวข้อ แสดงคำจำกัดความ และขยายความโดยละเอียดพร้อมยกตัวอย่าง
ประกอบ สรุปได้ดังนี้

1. **สังคหวาระ** แสดงเนื้อหาทั้งหมดในคัมภีร์โดยย่อ แสดงให้ทราบว่า พระพุทธพจน์นั้น
สมบูรณ์ด้วยอรรถะและพยัญชนะ ประกอบด้วยพยัญชนบท 6 และอรรถบท 6 ส่วนวิธีการค้นหา
เนื้อหาความ ประกอบด้วยหาระ 16 สำหรับพิจารณาตามพยัญชนะ นยะ 5 สำหรับการแสดงอรรถะ
โดยมีมูลบท 18 เป็นหลักธรรมพื้นฐานในการพิจารณาเนื้อหาความของพระพุทธพจน์ทั้งหมด

2. **วิภาควาระ** แจกแจงรายละเอียดเนื้อหาของคัมภีร์เน็ตติปกรณ์ไปตามลำดับ แบ่ง
ละเอียดลงไปอีก 3 วาระ ได้แก่

2.1 **อุทเทสวาระ** แสดงชื่อหัวข้อหลักการทั้งหมดในคัมภีร์ ประกอบด้วยชื่อของหาระ
16 ชื่อของนยะ 5 และมูลบท 18

2.2 **นิทเทสวาระ** ให้คำจำกัดความของหลักการทั้งหมด ประกอบด้วยคำจำกัดความ
ของ หาระ 16 คำจำกัดความของนยะ 5 ลำดับการอธิบายพระพุทธพจน์ พยัญชนบท 6 อรรถบท
6 และแบบแผนการอธิบายพระพุทธพจน์ทั้งหมด 33 ประการ

2.3. **ปฏินิทเทสวาระ** อธิบายหลักการตามหัวข้อที่แสดงไว้โดยละเอียด รวมทั้ง
ยกตัวอย่างประกอบความเข้าใจ เป็นส่วนที่มีเนื้อหามากที่สุด แบ่งละเอียดลงไปอีกเป็น 4 วาระ

2.3.1 **หารวิภังควาระ** อธิบายหาระ 16 โดยละเอียด โดยนำคำจำกัดความที่
ได้แสดงในนิทเทสมาขยายความ พร้อมยกตัวอย่างพระพุทธพจน์มาประกอบ ในหาระหนึ่ง ๆ มีการ
ยกตัวอย่างจากพระพุทธพจน์มาประกอบหลายตัวอย่าง

2.3.2 **หารสัมปาทวาระ** นำเสนอตัวอย่างการอธิบายพระพุทธพจน์ตาม
หลักการในเน็ตติปกรณ์ โดยการยกพระพุทธพจน์หนึ่งคาถาเป็นบทตั้ง แล้วอธิบายตามพยัญชนะ
ด้วยหาระทั้ง 16 ไปตามลำดับ

2.3.3 **นยสมภูฏานวาระ** แสดงเหตุเกิดแห่งการอธิบายพระพุทธพจน์ด้วยนยะ
5 เพื่อให้เข้าใจวิธีการอธิบายเนื้อหาความของพระพุทธพจน์แยกเป็นธรรม 2 ด้าน แล้วสรุปลงสู่อริยสัจ
4 ประกอบด้วยอรรถนัย 3 ได้แก่ นันทิยาวิภูฏานัย ติปุกขลนัย สีหวิกกีฬิตนัย และ กัมมนัย 2 ได้แก่ ทิ
สาโลจนนัย อังกุลนัย

2.3.4 สาสนปฏิฐานหาระ แสดงการจัดหมวดหมู่โดยอาศัยเนื้อหาสาระที่ประกอบอยู่ในพระพุทธพจน์เป็นสำคัญ เนื้อหาของพระพุทธพจน์พิจารณาจากมูลบท 18 แยกเป็น 2 หมวด ได้แก่ (1) สาสนปฏิฐาน 16 (2) สาสนปฏิฐาน 28 ในการอธิบายส่วนนี้ เป็นการยกตัวอย่างพระพุทธรูปมาประกอบโดยมาก เพราะเนื้อหาเข้าใจได้ง่าย

ค. เนื้อหาของคัมภีร์

คัมภีร์นี้มีเนื้อหา 3 ส่วน ได้แก่ (1) หาระ 16 (2) นยะ 5 (3) สาสนปฏิฐาน มีคำอธิบายพอสรุปได้ดังนี้

1. **หาระ** หมายถึง หลักการที่ใช้ในการกำจัดความไม่รู้ ความลังเลสงสัย และความเข้าใจคลาดเคลื่อนที่มีพระพุทธพจน์เป็นอารมณ์ เป็นแนวทางที่ผู้แสดงธรรมควรนำมาใช้ในการแสดงธรรมเพื่ออธิบายพระพุทธพจน์ให้ถูกต้องครอบคลุม ช่วยให้ผู้ฟังมีความเข้าใจได้ชัดเจน เกิดความปีติโสมนัสในการแสดงธรรมและการฟังธรรม ชำระความเห็นให้ถูกต้อง¹⁰ มี 16 หาระ¹¹ มีรายละเอียดดังนี้

(1) **เทศนาหาระ** คือ หลักการจำแนกพระพุทธพจน์ออกเป็น 6 ประเด็น ได้แก่ (1) อัสนหะ (2) อาทีนวะ (3) นิสสรณะ (4) ผล (5) อุปายะ และ (6) อาณัตติ แล้วจึงประกอบลงในอริยสัจ 4

(2) **วิจัยหาระ** คือ หลักการวิเคราะห์ จำแนก แยกแยะ พระพุทธพจน์ในประเด็นต่าง ๆ 11 ประเด็น ได้แก่ (1) ปทวิจย (2) ปัญหาวิจย (3) วิสัชชนาวิจย (4) ปุพพาปรวิจย (5) อัสนหาวิจย (6) อาทีนวิจย (7) นิสสรณวิจย (8) ผลวิจย (9) อุปายวิจย (10) อาณัตติวิจย (11) อนุคติวิจย

(3) **ยุตติหาระ** คือ หลักการตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมของพระพุทธพจน์ ให้เห็นความเหมาะสม 2 ด้าน (1) โดยศัพท์ (2) โดยอรรถ หลักเกณฑ์ที่ใช้ในการตรวจสอบความถูกต้องตามหลักยุตติหาระมี 4 ประการ ได้แก่ (1) มหาปเทศ 4 (2) อริยสัจ 4 (3) วินัยคือการละกิเลส (4) ปฏิจจสมุปบาท

(4) **ปทัฏฐานหาระ** คือ หลักการวิเคราะห์หาปทัฏฐาน หาเหตุใกล้ให้เกิดผลและเหตุปัจจัยที่มีกำลังหนุนตอเนื่องกันเป็นกระแส

(5) **ลักษณหาระ** คือ หลักการนำธรรมที่มีลักษณะเสมอกันแม้ไม่ได้แสดงไว้มาแสดงด้วย โดยพิจารณาธรรมที่มีลักษณะเหมือนกันในแง่ใดแง่หนึ่ง เช่น เป็นธรรมหมวดเดียวกัน ทำกิจเสมอกัน เหตุเสมอกัน ผลเสมอกัน อารมณ์เสมอกัน เป็นต้น

¹⁰ ความหมายหาระ ดูรายละเอียดใน เนตติ.อ. (บาลี) 1/16.

¹¹ เนื้อหาหาระ 16 ดูรายละเอียดใน เนตติ. (บาลี) 5-51/7-83.

(6) **จตุพยุหหาระ** คือ หลักการที่ใช้วิธี 4 อย่าง ได้แก่ (1) เนรุตตะ คือรูปวิเคราะห์ศัพท์ (2) อธิปายะ คือความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของผู้แสดงธรรม (3) เทสนานิทาน คือเหตุของการแสดงธรรม (4) ปุพพาปรานุสนธิ คือการเชื่อมโยงระหว่างพระพุทธรูปพจน์ส่วนหน้ากับพระพุทธรูปพจน์ส่วนหลัง

(7) **อาวัฏฏหาระ** คือ หลักการหมุนธรรมโดยหาปทัฏฐานของธรรมนั้น แล้วหมุนไปสู่ธรรมที่เป็นฝ่ายตรงกันข้าม หาปทัฏฐานของธรรมฝ่ายตรงข้ามนั้น แล้วหมุนกลับมาอีก

(8) **วิภัตติหาระ** คือ หลักการจำแนกสภาวธรรม ปทัฏฐาน และภูมิ แยกออกเป็น สาธารณะกับอสาธารณะ

(9) **ปริวัตตนหาระ** คือ หลักการเปลี่ยนไปสู่สภาวธรรมที่ตรงกันข้าม เปลี่ยนจากบุคคลไปสู่บุคคลหรือเปลี่ยนจากบุคคลไปสู่บุคคล เป็นต้น

(10) **เววจนหาระ** คือ หลักการนำคำที่มีความหมายเหมือนกันมาขยายความ ใช้คำหลายคำระบุงถึงสภาวะเดียวกัน

(11) **บัญญัติติหาระ** คือ หลักการจำแนกคำบัญญัติเพื่อให้ทราบว่า คำบัญญัตินั้น ๆ สื่อถึงสภาวะใด มีความหมายอย่างไร มุ่งให้เข้าใจอะไร

(12) **โอตรนหาระ** คือ หลักการสังเคราะห์ธรรม โดยเป็นชั้นๆ ทยอยนะ ธาตุ อินทรีย์ และปฏิจจสมุปบาท

(13) **โสธนหาระ** คือ หลักการตรวจสอบใจความสำคัญของคำถามที่ได้รับการวิไลชนาแล้ว วิเคราะห์ส่วนใดเป็นเนื้อหารอง ส่วนใดเป็นเนื้อหาหลัก

(14) **อธิฐฐานหาระ** คือ หลักการแบ่งพระพุทธรูปออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ (1) เอกัตตะ เป็นหัวข้อ เป็นชื่อสามัญทั่วไป (2) เวมัตตะ เป็นการแจกแจงรายละเอียดในหัวข้อ

(15) **ปริกขารหาระ** คือ หลักการจำแนกธรรมที่เป็นเหตุออกเป็น 2 แบบ ได้แก่ (1) เหตุ คือ เงื่อนไขที่เป็นอสาธารณะ สภาวะ อัชฌัตติกะและชนกะ (2) ปัจจัย คือ เงื่อนไขที่เป็นสาธารณะ ปรภาวะ พาหิระและอุปัตถัมภกะ

(16) **สมาโรปนหาระ** คือ หลักการยกธรรมขึ้นแสดงเป็นกรณีพิเศษ 4 ประเด็น คือ (1) ปทัฏฐาน (2) เววจนะ (3) ภาวนา (4) ปหานะ

2. **นยะ** หมายถึง วิธีการนำอรรถะของพระพุทธรูปออกแสดง โดยแยกให้เห็นชัดธรรม 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายสังกิลีสกับฝ่ายไวทาน แล้วประกอบลงอริยสัง 4¹² เนื้อความของพระพุทธรูปพจน์ทั้งหมดจัดลงในมูลบท 18 แยกเป็น 2 ฝ่าย ดังนี้

¹² ความหมายนยะ ดูรายละเอียดใน เนตติ.อ. (บาลี) 2/18-19.

(1) **ฝ่ายสังกิลส** คือ ธรรมฝ่ายเศร้าหมองเร่าร้อน เป็นฝ่ายวิภูฏะ เป็นเหตุให้เวียนว่ายตายเกิด มี 9 บท ได้แก่ (1) ตัณหา (2) อวิชชา (3) โลภะ (4) โทสะ (5) โมหะ (6) สุขสังกิลญา (7) สุขสังกิลญา (8) นิจจสังกิลญา (9) อัตตสังกิลญา

(2) **ฝ่ายไวทาน** คือ ธรรมฝ่ายหมดจดสะอาดผ่องแผ้ว เป็นฝ่ายวิภูฏะ เป็นเหตุให้เข้าถึงพระนิพพาน มี 9 บท ได้แก่ (1) สมณะ (2) วิปัสสนา (3) อโลภะ (4) อโทสะ (5) อโมหะ (6) อสุกสังกิลญา (7) ทุกขสังกิลญา (8) อนิจจสังกิลญา (9) อนัตตสังกิลญา

นยะทั้งหมดมี 5 อย่าง¹³ แยกเป็นอตัณนัย 3 และกัมมณัย 2 โดยอตัณนัย 3 อธิบายแยกกันตามบุคคลและธรรม หมวดละ 2 เป็นนันทิยาวิภูฏนัย หมวดละ 3 เป็นติปุกขลนัย หมวดละ 4 เป็นสิหวิกกีพัตนัย ส่วนกัมมณัย 2 เป็นเพียงการสอดส่องธรรมและยกธรรมมาประกอบไว้ นยะ 5 มีรายละเอียด ดังนี้

(1) **นันทิยาวิภูฏนัย** คือ นัยที่มีการเวียนธรรมฝ่ายสังกิลสและฝ่ายไวทานจากด้านในไปด้านนอก ธรรมที่เป็นฝ่ายสังกิลสคือตัณหาและอวิชชา ธรรมฝ่ายไวทานคือสมณะและวิปัสสนา

(2) **ติปุกขลนัย** คือ นัยที่มีความงดงามด้วยส่วนทั้ง 3 เป็นนัยที่นำอกุศลมูล 3 กับกุศลมูล 3 มาเป็นหลักในการอธิบาย ฝ่ายสังกิลส ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ กับฝ่ายไวทาน ได้แก่ อโลภะ อโทสะ อโมหะ

(3) **สิหวิกกีพัตนัย** คือ นัยที่อุปมาการแสดงธรรมพระผู้มีพระพุทธเจ้า เหมือนกับย่างกรายของราชสีห์ เพราะเป็นเหตุก่อให้เกิดปัญญาสามารถกำจัดความเห็นผิดและกิเลสต่าง ๆ ได้ ฝ่ายสังกิลส ได้แก่ สุขสังกิลญา สุขสังกิลญา นิจจสังกิลญา อัตตสังกิลญา ฝ่ายไวทาน ได้แก่ อสุกสังกิลญา ทุกขสังกิลญา อนิจจสังกิลญา อนัตตสังกิลญา

(4) **ทิสาลิจนนัย** คือ นัยที่สองดูกุศลธรรมและอกุศลธรรมในนัย 3 ประการข้างต้น ใช้แสดงธรรมหลักที่มีความต่อเนื่องเป็นไปทิศทางเดียวกัน

(5) **อังกุสนัย** คือ นัยที่เหมือนตะขอยกธรรมมาเชื่อมกันไว้ แสดงให้เห็นว่านัยทั้ง 3 นั้นมีความเกี่ยวข้องกัน มีหลักธรรมที่เชื่อมโยงหรือสองเคราะห์เข้ากันได้

การอธิบายด้วยหาระ 16 และนัย 5 ประกอบลงอริยสัง 4 สรุปได้ตารางนี้

ตารางที่ 1 แสดงธรรมสงเคราะห์ลงในอริยสัง 4

ธรรม	อริยสัง 4
อุปาทานขันธ์ 5 และธรรมชื่ออื่น ๆ ทั้งหมด ที่เป็นผลเกิดจากกิเลสมีอวิชชาตัณหาเป็นต้น	ทุกขสัง

¹³ เนื้อหานยะ 5 ดูรายละเอียดใน เนตติ. (บาลี) 79-88/107-123.

ค้นหาและธรรมทั้งหลายที่เป็นฝ่ายสังกิเลส	สมุทยสังข
พระนิพพานอันเป็นที่ดับทุกข์และดับเหตุเกิดทุกข์	นิโรธสังข
อริยมรรคและธรรมทั้งหลายที่เป็นฝ่ายโงทวน	มัคคสังข

3. สาสนปฏิฐาน หมายถึง หลักในการจัดหมวดหมู่พระพุทธรูปทั้งหมดโดยอาศัยเนื้อหาสาระเป็นหลัก แสดงความหลากหลายแห่งพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า อันเป็นไปเพื่อความสำเร็จประโยชน์และความสุขแก่สัตว์ทั้งหลายตามความเหมาะสมกับอรรถาธิบายของเวไนยสัตว์เป็นที่ตั้งของการฝึกปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา¹⁴ แม้จะมีชื่อมากมาย โดยเนื้อหาสาระก็คือมูลบท 18 นั่นเอง แบ่งเป็น 2 ชุด¹⁵ ดังนี้

(1) **สาสนปฏิฐาน 16** ได้แก่ การจัดโดยอาศัยระดับของธรรม 4 อย่าง ได้แก่ (1) สังกิเลสภาคยสุตร ธรรมฝ่ายเศร้าหมอง (2) วาสนาภาคยสุตร ธรรมเป็นไปเพื่อสั่งสมอบรมบุญกุศล (3) นิพเพชภาคยสุตร ธรรมสำหรับทำลายกิเลส (4) อเสกขภาคยสุตร ธรรมระดับอเสกขะและคุณสมบัติพระอรหันต์ นำมาผสมกัน

(2) **สาสนปฏิฐาน 28** ได้แก่ การจัดเป็นกลุ่ม ๆ ละ 3 แบบ ทั้งหมด 9 กลุ่ม ได้แก่ (1) ระดับโลกียะกับโลกุตตระ (2) แบบอิงสัตตตะกัมมัชชะ (3) ญาณกับอารมณ์ของญาณ (4) โสดาปัตติมรรคกับมรรคเบื้องต้น (5) พระดำรัสของพระพุทธองค์กับคำผู้อื่น (6) เรื่องที่ทรงตอบกับไม่ทรงตอบ (7) กรรมกับวิบาก (8) กุศลกับอกุศล (9) สิ่งที่ทรงอนุญาตกับทรงปฏิเสธ รวมเป็น 27 และคำกล่าวสรรเสริญภาวะที่ควรสรรเสริญ

เนตติปกรณ์เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมหลักการและวิธีการอธิบายพระพุทธรูปได้อย่างครอบคลุมทั้งด้านพยัญชนะและด้านอรรถะ มีการจัดหมวดหมู่ไว้อย่างชัดเจน จุดมุ่งหมายในการอธิบายชัดเจนตรงตามพุทธประสงค์ จึงเป็นหลักการที่นิสิตระดับบัณฑิตศึกษาคควรนำไปใช้ในการศึกษาและทำความเข้าใจพระพุทธรูปเป็นอย่างยิ่ง

4.2 รูปแบบการอธิบายพระพุทธรูปตามแนวเนตติปกรณ์

รูปแบบการอธิบายพระพุทธรูปตามแนวเนตติปกรณ์นั้น ให้เริ่มด้วยการวิเคราะห์ด้านพยัญชนะตามหลักหาระ 16 ไปตามลำดับก่อน วิธีนี้ จะทำให้เห็นเนื้อความของธรรมที่ประกอบอยู่ใน

¹⁴ ความหมายสาสนปฏิฐาน ดูรายละเอียดใน เนตติ.อ. (บาลี) 89/237.

¹⁵ เนื้อหาสาสนปฏิฐานทั้งหมด ดูรายละเอียดใน เนตติ. (บาลี) 89-125/124-192.

พระพุทธพจน์นั้นได้อย่างชัดเจน แล้วจึงนำออกแสดงด้วยวิธีนยะต่อไป¹⁶ เขียนเรียงลำดับการอธิบายดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 แสดงลำดับการอธิบายเนื้อความพระพุทธพจน์

อธิบายรายละเอียดเพิ่มเติม ดังนี้

1. **อธิบายพยัญชนะด้วยหาระ 16** คือ อธิบายพระพุทธพจน์ด้านพยัญชนะโดยการประกอบหาระ 16 เข้าไปในพระพุทธพจน์นั้น เริ่มจากการจัดลงในอริยสัจ 4 โดยใช้หลักเทศนาหาระวิเคราะห์แยกแยะบทพยัญชนะเป็นต้นให้ละเอียด โดยใช้หลักกิจยหาระ ตรวจสอบความถูกต้องทั้งด้านพยัญชนะและด้านอรรถะ โดยใช้หลักยุตติหาระ อธิบายให้ละเอียดพิสดารเพิ่มขึ้น เช่น หาปฏิฐานของหลักธรรม โดยใช้หลักปฏิฐานหาระ นำธรรมอื่นที่มีลักษณะเหมือนกันมาแสดงเพิ่ม โดยใช้หลักลักษณหาระ แสดงรูปวิเคราะห์ของศัพท์ ความมุ่งหมายของผู้แสดงธรรม เหตุเกิดของพระธรรมเทศนา และการเชื่อมโยงพระพุทธพจน์เข้ากับส่วนอื่น ๆ โดยใช้หลักจตุพหุหาระ เป็นต้น จนกระทั่งยกหลักธรรมขึ้นแสดงในประเด็นสำคัญ คือ ปฏิฐาน คำไวพจน์ ภาเวตัพพธรรม และปหัตตัพพธรรม โดยใช้หลักสมาโปนหาระ ทั้งนี้ ไม่จำเป็นต้องใช้ให้ครบทุกหาระ นำมาใช้ตามความเหมาะสมแก่พระพุทธพจน์นั้น ๆ พยัญชนะและเนื้อความทั้งหมดที่อธิบายเพิ่มเติมนี้ จะต้องนำมาตรวจสอบความถูกต้องด้วยหลักยุตติหาระด้วยทุกครั้ง

2. **ตรวจดูศีลธรรมด้วยทิสาลอจนนัย** คือ ตรวจดูทิศทางและความเชื่อมโยงต่อเนื่องกันแห่งธรรม จากการอธิบายด้วยหาระ 16 จะมีหลักธรรมต่าง ๆ ปรากฏออกมาและมีกระบวนการเป็นไปของธรรมแสดงความเชื่อมโยงต่อเนื่องกัน โดยหลักธรรมที่ปรากฏจะอยู่ในหมวดธรรมสำคัญ ได้แก่ อริยสัจ 4 ที่พระพุทธองค์ทรงประกาศไว้ในพระธรรมเทศนา, ปฏิจจสมุปบาท 2 สาย แสดงกระบวนการที่เป็นเหตุและผลต่อเนื่องกันของธรรม แยกเป็นฝ่ายวิภูฏะกับฝ่ายวิวิภูฏะ, หมวดธรรมที่จัดลงโดยความเป็นชั้น 5 อายตนะ 12 ธาตุ 18 อินทรีย์ 22, หลักโกธิปักขิยธรรม 7 หมวด 37 ประการและธรรมฝ่ายอกุศลที่ตรงข้ามกับฝ่ายกุศล

¹⁶ ดูรายละเอียดใน เนตติ. (บาลี) 4/6.

3. ประมวลธรรมด้วยอังกุสนัย คือ ยกธรรมที่พิจารณาสอดส่องดูด้วยทิสาลอจนัยแล้วมาไว้ เพื่ออธิบายเนื้อความของพระพุทธรูปนั้น ๆ ด้วยอังกุสนัย 3 ต่อไป หลักธรรมที่ยกมาให้พิจารณาเนื้อหาเทียบเคียงกับมูลบท 18 อันเป็นเนื้อหาหลักของพระพุทธรูปทั้งหมด จัดลงหมวดละ 2 หมวดละ 3 หรือหมวดละ 4 ตามลักษณะของอังกุสนัย 3

4. อธิบายเนื้อความด้วยอังกุสนัย 3 คือ อธิบายเนื้อความของพระพุทธรูปด้วยอังกุสนัยทั้ง 3 คือ นันทิยาวิภูษณัย ติปุกขลนัย หรือสิหวิกกีพิตนัย อย่างใดอย่างหนึ่งตามสมควรกับพระพุทธรูปนั้น ๆ แสดงแยกแยะกระบวนการธรรมออกเป็น 2 ฝ่ายให้ชัดเจน เป็นธรรมฝ่ายสังกิเลสและธรรมฝ่ายไวทาน ธรรมทั้ง 2 ฝ่ายนี้เป็นปฏิปักษ์กัน โดยพิจารณาเนื้อความในพระพุทธรูปเทียบกับมูลบท 18 เนื้อหาเกี่ยวกับต้นเหตุ อวิชชา สมถะ วิปัสสนา อธิบายด้วยนันทิยาวิภูษณัย เนื้อหาเกี่ยวกับโลภะ โทสะ โมหะ อโลภะ อโทสะ อโมหะ อธิบายด้วยติปุกขลนัย เนื้อหาเกี่ยวกับอสุภสังขยา ทุกขสังขยา อนิจจังสังขยา อนัตตสังขยา สุกสังขยา สุขสังขยา นิจจังสังขยา อตตสังขยา อธิบายด้วยสิหวิกกีพิตนัย แล้วสงเคราะห์ลงอริยสัจ 4 ตามเหมาะสม

4.3 การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการอธิบายพระพุทธรูปตามแนวเนตติปกรณ์สำหรับนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา

เนตติปกรณ์เป็นรูปแบบการอธิบายให้เข้าใจอริยสัจ 4 ที่พระพุทธรูปองค์ทรงประกาศไว้ในพระพุทธรูปต่าง ๆ และเข้าใจหลักปฏิบัติคืออริยมรรคอันเป็นธรรมที่ควรทำให้เกิดมีขึ้น ทำให้สามารถแยกแยะได้ชัดเจนว่าอะไรเป็นทุกข์ อะไรเป็นเหตุเกิดทุกข์ อะไรเป็นความดับทุกข์ อะไรเป็นหนทางให้ถึงความดับทุกข์ ส่วนใดเป็นกุศล ส่วนใดเป็นอกุศล ส่วนใดเป็นฝ่ายวิภูษณะ ส่วนใดเป็นฝ่ายวิวิภูษณะ ทำให้เกิดเป็นสัมมาทิฐิ ละความเห็นผิดในสังขารธรรม ละความลังเลสงสัย ละการปฏิบัติที่นอกแนวอริยมรรคทั้งหมด นำเข้าสู่สตาปัตติมรรคได้ วิเคราะห์ในแต่ละส่วนได้ดังนี้

1. ทาระ 16 หลักการในทาระทั้งหมดมุ่งเน้นอธิบายเนื้อความให้หยั่งลงสู่อริยสัจ 4 เริ่มจากระดับย่อเข้าใจได้ง่ายแล้วอธิบายให้ละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้นอย่างเป็นระบบ ด้านลึกเชื่อมโยงถึงกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยต่อเนื่อง ด้านกว้างเชื่อมโยงถึงธรรมที่เกี่ยวข้อง มีระบบตรวจสอบป้องกันการอธิบายเนื้อความของพระพุทธรูปไม่ให้ออกนอกแนวอริยสัจ ทำให้เข้าใจหลักธรรมสำคัญในพระพุทธรูปศาสนาที่จำเป็นมากที่สุดที่ชาวพุทธต้องเรียนรู้ ได้แก่ (1) **อริยสัจ 4** ในฐานะเป็นธรรมที่ต้องรู้ให้ชัดเจนด้วยญาณ (2) **โพธิปักขิยธรรม** ในฐานะเป็นธรรมที่ก่อให้เกิดญาณเห็นอริยสัจ เป็นหลักปฏิบัติที่ควรทำให้เกิดขึ้น เมื่อทำให้เกิดขึ้นแล้ว สามารถทำให้หมดกิเลสได้

2. นยะ 5 เป็นวิธีการอธิบายแยกธรรมออกเป็น 2 ฝ่ายให้ละเอียด ฝ่ายที่ 1 คือ ธรรมฝ่ายสังกิเลส ได้แก่ ธรรมที่ต้องทำให้หมดสิ้นสูญไป ฝ่ายที่ 2 ธรรมฝ่ายไวทาน ได้แก่ ธรรมฝ่ายอริยมรรคที่ต้องทำให้เจริญงอกงามขึ้น เชื่อมโยงให้เห็นปฏิจจสมุปบาท 2 สายแล้วประกอบลงอริยสัจ

4 การอธิบายด้วยหลักนี้ ทำให้มีความชัดเจนในธรรม 2 หมวด ได้แก่ (1) **ภาเวตัพพะธรรม** เป็นธรรมฝ่ายอริยมรรคต้องทำให้เกิดมีขึ้น (2) **ปหาดัพพะธรรม** เป็นธรรมฝ่ายกิเลสสามารถละได้ ทำให้ไม่เกิดอีกต่อไปเมื่อมีอริยมรรค

3. สาสนปฏิฐาน เป็นการจัดหมวดหมู่พระพุทธรูปทั้งหมดโดยอาศัยเนื้อหาสาระเป็นหลัก ทำให้เข้าใจถึงระดับของพระธรรมเทศนาที่ทรงแสดงเพื่อประโยชน์แก่ผู้ฟังระดับต่างกัน ธรรมต่างระดับกันมีวัตถุประสงค์ในการแสดงต่าง ๆ กันไป พระพุทธองค์ทรงฝึกเวไนยสัตว์ด้วยพระธรรมเทศนาที่หลากหลาย

รูปแบบการอธิบายพระพุทธรูปตามแนวคิดปกรณัม มุ่งเพื่อให้เข้าใจเนื้อหาของพระพุทธรูปนั้น ๆ ให้ชัดเจน ทำให้ทราบว่า ผู้รับพระธรรมเทศนาในครั้งพุทธกาลมีความเข้าใจลึกซึ้งอย่างไร จึงเกิดปัญญาแจ่มแจ้งธรรม จนกระทั่งสามารถบรรลุธรรมได้ หากอธิบายตามรูปแบบในแนวคิดปกรณัมนี้ ทำให้เกิดความมั่นใจได้ว่า

(1) **พยัญชนะไม่ผิดพลาด** ถือเอาแต่บทพยัญชนะบาลีที่ถูกต้อง เป็นบทที่สามารถรักษาอรรถะเอาไว้ได้

(2) **อรรถะไม่ผิดพลาด** มีเนื้อหาความหยั่งลึกลงสู่สังขารม ไม่ออกนอกแนวอริยสัจ 4 เมื่อความเข้าใจหยั่งลงในทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค สัมมาทิฏฐีย่อมเกิดขึ้น สามารถชำระล้างความเห็นผิด ละความลึกลับเลงลับในธรรม และละข้อปฏิบัติผิดที่ออกนอกแนวอริยมรรค นำเวไนยสัตว์เข้าสู่สูธาปัตติมรรค

4.4 ประเด็นที่ค้นพบจากการวิจัย

ประเด็นที่ค้นพบจากงานวิจัยนี้ เกี่ยวข้องกับการอธิบายพระพุทธรูปทั้งโดยภาพรวมของวิธีการทั้งหมด และค้นพบได้จากแต่ละวิธีการ พอสรุปได้ดังนี้

ก. ภาพรวม

(1) การอธิบายพระพุทธรูปที่เป็นระบบนั้น เริ่มต้นด้วยอริยสัจ 4 เพื่อให้เข้าใจสังขารมาก่อน และจบลงด้วยการยกโพธิปักขิยธรรม 37 ขึ้นแสดง เพื่อให้รู้ข้อปฏิบัติที่สามารถละกิเลสได้

(2) การอธิบายพระพุทธรูปเพื่อมุ่งให้เกิดความเข้าใจในธรรมจนตรัสรู้ ควรสงเคราะห์ลงไปในเรื่องอริยสัจ 4 โดยย่อก่อนแล้วค่อยขยายความละเอียดต่อไป หากผู้ฟังเข้าใจอริยสัจ 4 จากการแสดงโดยย่อแล้วก็ไม่จำเป็นต้องอธิบายต่อไป การอธิบายเพื่อเติมให้ละเอียดจนกระทั่งให้เหตุผลมากมายนั้น ก็เพื่อสิ่งเดียวกันเท่านั้น คือ ให้เกิดการรู้แจ้งในอริยสัจ 4 เท่านั้น

(3) หลักธรรมสำคัญที่ควรทราบสำหรับผู้ต้องการเข้าใจธรรมอย่างลึกซึ้ง จนสามารถบรรลุสูธาปัตติมรรค ได้แก่ อริยสัจ 4 โพธิปักขิยธรรม ปฏิจจสมุปบาท ชันธ อายตนะ ชาติ อินทรีย์

ข. วิธีการ

การอธิบายตามรูปแบบในเนติปกรณ์นี้ ทำให้เกิดความเข้าใจพระพุทฺธพจน์ทั้งด้านลึกและด้านกว้างอย่างครบถ้วนครอบคลุม ป้องกันความเข้าใจผิดและป้องกันการอธิบายพระพุทฺธพจน์ออกแนวอริยสัจได้เป็นอย่างดี เนื่องจากหลักการทุกอย่างในเนติปกรณ์ มุ่งอธิบายให้เข้าใจเนื้อความรวมลงในอริยสัจเหมือนกัน สรุปตามลำดับหลักการที่ใช้ได้ดังนี้

1. **หาระ 16** ทำให้เข้าใจพระพุทฺธพจน์ในด้านพยัญชนะได้อย่างละเอียดลึกซึ้งและกว้างขวางครอบคลุม ในแต่ละหาระได้อรรถาธิบายดังนี้

(1) **เทศนาหาระ** ทำให้เข้าใจอริยสัจ 4 ที่ประกอบอยู่พระพุทฺธพจน์นั้นโดยย่อก่อน ป้องกันความเข้าใจคลาดเคลื่อนและป้องกันการอธิบายธรรมที่ออกนอกแนวอริยสัจ ทำให้การอธิบายพระพุทฺธพจน์ตรงประเด็น มุ่งไปสู่ญาณในอริยสัจ เพื่อทำให้เกิดโศดาปัตติมรรคเป็นหลัก

(2) **วิจัยหาระ** ทำให้เข้าใจรายละเอียดในอริยสัจที่ประกอบอยู่ในพระพุทฺธพจน์นั้นอย่างละเอียดและเจาะลึกลงไปกว่าเดิม เพราะมีการจำแนกรายละเอียดเพิ่มเติมจากเทศนาหาระสำหรับผู้มีปัญหาไม่ละเอียดแหลม ไม่อาจแทงทะลุในอริยสัจด้วยการอธิบายโดยย่อ ต้องมีการขยายความเพิ่มเติมจากเดิม

(3) **ยุตติหาระ** ทำให้เกิดความมั่นใจในความถูกต้องด้านพยัญชนะและอรรถะ รู้จักวิธีในการตรวจสอบความถูกต้องด้านพยัญชนะและอรรถะ ทำให้พยัญชนะและอรรถะไม่ผิดพลาดเมื่อนำไปบอกสอนผู้อื่น สาธยาย ฟังเนื้อความด้วยจิตหลาย ๆ ครั้งจนเกิดความคล่องแคล่ว ย่อมมีโอกาสแทงตลอดในธรรมได้

(4) **ปทัฏฐานหาระ** ทำให้เข้าใจเหตุต่อเนื่องลงมาและผลต่อเนื่องขึ้นไปของธรรมที่ประกอบอยู่ในพระพุทฺธพจน์ ทำให้ทราบว่า ธรรมทั้งหลายเป็นกระแสที่เนื่องกันไปทั้งด้านเหตุและผล ย่อมละความเห็นผิดที่ว่าผู้สร้างกระบวนการธรรมได้ เพราะธรรมทั้งหลายนั่นเองเป็นเหตุให้เกิดธรรมทั้งหลาย หากมองให้ลึกลงไปเรื่อย ๆ ก็จะไม่เห็นต้นตอแรกเริ่ม ย่อมละความเห็นผิดว่ามีเหตุต้นตอแรกเริ่มได้

(5) **ลักษณะหาระ** ทำให้เข้าใจหลักธรรมที่เกี่ยวข้องได้อย่างกว้างขวาง ธรรมที่นำมาอธิบายไม่ใช่มีเฉพาะที่ปรากฏในพระพุทฺธพจน์เท่านั้น ธรรมที่มีลักษณะเดียวกันเช่นเกิดพร้อมกันเป็นต้น ก็สามารถนำมาอธิบายประกอบได้ ทำให้ปัญญาพิจารณาธรรมด้านกว้างขวางอันไม่มีที่สุด

(6) **จตุพหุหาระ** ทำให้เข้าใจรายละเอียดของพระพุทฺธพจน์ในประเด็นเกี่ยวกับรูปวิเคราะห์ศัพท์ วัตถุประสงค์ของผู้แสดงธรรม เหตุเกิดพระพุทฺธพจน์นั้น และความเกี่ยวข้องของธรรมต่าง ๆ อย่างละเอียด มีความเข้าใจลึกซึ้งในแต่ละศัพท์และภาพรวมของพระพุทฺธพจน์นั้น ๆ ช่วยให้เข้าใจหลักธรรมในประเด็นนั้น ๆ ได้ชัด

(7) **อาวัฏฏหาระ** ทำให้เข้าใจการหมุนไปของหลักธรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกันอยู่ครบทั้ง 2 ด้าน ทั้งฝ่ายเดียวกันกับธรรมนั้นและฝ่ายตรงข้าม ด้วยวิธีนี้ จะทำให้ทราบว่า มีแต่กระบวนการธรรมที่หมุนวนกลับไปกลับมา

(8) **วิภัตติหาระ** ทำให้เข้าใจระดับชั้นของธรรม ปทัณฺฐาน และภูมิของบุคคลผู้เกี่ยวข้อง ทั้งโดยทั่วไปและไม่ทั่วไป ช่วยในการนำธรรมระดับต่าง ๆ มาใช้อย่างถูกต้องตรงตามวัตถุประสงค์ของธรรมระดับนั้น ๆ

(9) **ปริวัตตนหาระ** ทำให้เข้าใจการเปลี่ยนไปสู่ธรรมฝ่ายตรงกันข้าม เห็นธรรมที่เป็นคู่ปฏิบัติกัน เมื่อฝ่ายหนึ่งมี อีกฝ่ายหนึ่งย่อมไม่มี เห็นชัดว่า อบุคคลกับบุคคลนั้นอยู่ร่วมกันไม่ได้ ธรรมของสัตว์บุรุษกับธรรมของสัตว์บุรุษห่างไกลกันมาก

(10) **เววจนหาระ** ทำให้เข้าใจหลักธรรมได้สะดวกขึ้น ผ่านการใช้คำไวพจน์ที่ล้วนชี้ตรงไปที่หลักธรรมเดียวกัน บางคนสามารถเข้าใจหลักธรรมด้วยคำอย่างหนึ่ง ส่วนบางคนสามารถเข้าใจด้วยคำอีกอย่างหนึ่ง เนื่องจากสิ่งสมอนุปนิสัยมาไม่เหมือนกัน ก่อให้เกิดความงมงายให้พระธรรมเทศนาดังที่ได้รวบรวมไว้ในพระไตรปิฎก

(11) **บัญญัติติหาระ** ทำให้เข้าใจบทพยัญชนะทั้งหมด เป็นคำบัญญัติที่ตั้งขึ้น เพื่อแสดงความจริงที่มีอยู่ และเพื่อแยกสภาวะแต่ละอย่างออกจากกัน ไม่ให้ปะปนกัน ให้รู้อะไรเป็นอะไร ได้ชัดเจน บัญญัติเหล่านั้น ไม่ว่าจะบัญญัติสิ่งมีจริงระดับปรมาตมหรือบัญญัติบุคคล ก็มีวัตถุประสงค์เพื่อประกาศอริยสัจนั่นเอง

(12) **โอดรณหาระ** ทำให้เข้าใจหลักธรรมทุกอย่างที่ถูกต้องอยู่ในบัญญัติมากมาย ล้วนจัดลงในปฏิจจสมุปบาท อินทริย ๕ ชันธ อายตนะ ๓๓ ล้วนเป็นสภาวะที่ปราศจากอดีตตาดัตตวน ธรรมทั้งหลายไม่ว่าจะบัญญัติได้ด้วยชื่ออย่างไร ก็เป็นเพียงแต่สภาวะเท่านั้น จึงไม่ควรถือเพียงเงาของพยัญชนะมาถกเถียงกัน ควรใช้พยัญชนะเป็นสื่อให้เข้าใจถึงสภาวะที่มีจริงเท่านั้น

(13) **โสธนหาระ** ทำให้เข้าใจเนื้อหาหลักและเนื้อหารองในพระพุทฺพวจน สามารถเน้นจุดสำคัญในหลักธรรมได้ดี ธรรมสำคัญที่เป็นไปเพื่อประโยชน์อย่างสูงสุดและเป็นเบื้องต้นของการประพฤติพรหมจรรย์คืออริยสัจ 4 เมื่อเน้นจุดสำคัญได้ การศึกษาธรรมก็จะเป็นไปเพื่อประโยชน์อย่างแท้จริง

(14) **อธิฏฐานหาระ** ทำให้ทราบหัวข้อธรรมและประเภทของธรรม ทำให้ใช้หลักธรรมได้อย่างถูกต้อง ธรรมใดเป็นระดับหัวข้อ ธรรมใดเป็นระดับย่อย ไม่ต้องสร้างหัวข้อหรือประเภทขึ้นมาใหม่ เพราะบทที่แสดงจากพระสัพพัญญุตญาณปราศจากความผิดพลาด เมื่อฟังพิจารณาบ่อย ๆ ย่อมเข้าใจเนื้อความแทงตลอดในสัจธรรมได้

(15) **ปริกขารหาระ** ทำให้ทราบว่า ธรรมทั้งหลายเกิดจากเงื่อนไขทั้งภายในและภายนอก เงื่อนไขทำให้เกิดและเงื่อนไขอุปถัมภ์ เป็นต้น เมื่อเข้าใจชัดเจนดังนี้ ย่อมละอเหตุกปฏิญญา

และอภิวชิภูฏิสได้ เร่งทำให้เหตุให้เหมาะสมแก่ผลที่ต้องการต่อไป เพราะพระพุทธรพจน์ได้แสดงเหตุทุกระดับไว้พร้อมแล้ว

(16) **สมาโรปนหาระ** ทำให้รู้วิธีในการยกธรรมขึ้นแสดงในส่วนที่จำเป็น ได้แก่ เหตุต่อเนื่อง คำไวพจน์ ธรรมที่เจริญ และธรรมที่ถูกละ แสดงให้เห็นว่า ข้อปฏิบัติคือโพธิปักขิยธรรมเป็นสิ่งที่ควรยกขึ้นแสดงเป็นกรณีพิเศษ เพื่อให้ทราบถึงข้อปฏิบัติที่ถูกต้องตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เมื่อสร้างโพธิปักขิยธรรมขึ้นมาได้แล้ว ก็เลสหหลายก็ย่อมถูกละได้ มีแต่อริยมรรคเท่านั้นที่ทำให้ละกิเลสได้ หนทางอื่นไม่มี เมื่อเป็นดังนี้ ย่อมละความสงสัยในวิธีปฏิบัติ และละความเห็นผิดที่ถือข้อปฏิบัติอื่นว่าทำให้สามารถละกิเลสได้

2. **นยะ 5** ทำให้เข้าใจวิธีการนำเนื้อความของพระพุทธรพจน์คืออริยสัจ 4 ออกแสดงผ่านหลักธรรมหมวดละ 2 หมวดละ 3 และหมวดละ 4 ทั้งหมดล้วนแสดงสิ่งเดียวกัน สรุปดังนี้

(1) **นันทิยาวัญญนัย** ทำให้เข้าใจวิธีการแยกธรรมเป็นฝ่ายสังกิเลสกับฝ่ายไวทาน แล้วประกอบลงอริยสัจ 4 โดยใช้ธรรมหมวดละ 2

(2) **ติปุคฆลนัย** ทำให้เข้าใจวิธีการแยกธรรมเป็นฝ่ายสังกิเลสกับฝ่ายไวทาน แล้วประกอบลงอริยสัจ 4 โดยใช้ธรรมหมวดละ 3

(3) **สีหวิกกีพิตนัย** ทำให้เข้าใจวิธีการแยกธรรมเป็นฝ่ายสังกิเลสกับฝ่ายไวทาน แล้วประกอบลงอริยสัจ 4 โดยใช้ธรรมหมวดละ 4

(4) **ทิสาลोजนัย** ทำให้เข้าใจการส่องหาธรรมต่าง ๆ ที่แสดงมาแล้วด้วยหลักหาระด้วยใจ เชื่อมโยงกับมูลบท 18 ที่เป็นพื้นฐานในการอธิบายด้วยนันทิยาวัญญนัย ติปุคฆลนัย และสีหวิกกีพิตนัย

(5) **อังกุสนัย** ทำให้เข้าใจการยกธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรพจน์ เพื่อนำออกแสดงด้วยนันทิยาวัญญนัย หรือ ติปุคฆลนัย หรือ สีหวิกกีพิตนัย อย่างใดอย่างหนึ่ง

3. **สาสนบัญญัติ** ทำให้เข้าใจการจัดหมวดหมู่ของพระพุทธรพจน์โดยอาศัยเนื้อหาสาระเป็นหลัก เห็นได้ว่า พระพุทธรพจน์ทั้งหมดล้วนจัดลงได้ในสาสนบัญญัติเหล่านี้ได้ เนื้อหาสาระในพระพุทธรพจน์นั้นพิจารณาจากมูลบท 18 ที่ได้ตั้งไว้เป็นหลักแล้วในเนตติปกรณ์ พระพุทธรพจน์หนึ่ง ๆ สามารถจัดลงสาสนบัญญัติหลายแบบ เนื่องจากเนื้อหาสาระมีความคาบเกี่ยวกันและเป็นการจัดด้วยแง่มุมต่างกัน เมื่อมองเนื้อหาสาระโดยอาศัยแง่มุมหลากหลาย ก็มีส่วนช่วยให้เกิดความเข้าใจเนื้อหาของพระพุทธรพจน์ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

5. บทสรุป

สรุปได้ว่า รูปแบบการอธิบายพระพุทธรพจน์ตามแนวเนตติปกรณ์นั้น เป็นรูปแบบที่สามารถอธิบายเนื้อความแห่งธรรมคืออริยสัจ 4 ที่มีอยู่ในพระพุทธรพจน์ให้เข้าใจได้อย่างชัดเจน จากระดับย่อแล้วขยายออกไปให้ละเอียดกว้างขวางพิสดารอย่างเป็นระบบ สมบูรณ์พร้อมทั้งวิธีอธิบาย

ด้านพยัญชนะและวิธีอธิบายด้านอรรถะ สมเป็นคัมภีร์ที่รจนาโดยท่านพระมหากัจจายนเถระ พระอรหันต์ผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ในด้านอธิบายเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงแสดงโดยย่อให้พิสดาร หลักการอธิบายเหล่านี้สามารถนำจิตของเวเนยส์ต์ว์ให้หยั่งลงสู่สมาธิมาปฏิบัติ คืออริยมรรคมีองค์ 8 ทำให้เกิดโศดาปัตติมรรค ละสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สัมภพตปรามาส เข้าถึงความเป็นพระโศดาบัน พระอริยบุคคลระดับแรกในพระพุทธศาสนาได้ จึงเป็นรูปแบบการอธิบายพระพุทธพจน์ที่นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม โดยเฉพาะสาขาบาลีพุทธศาสตร์ สาขาพระไตรปิฎก และสาขาวิปัสสนาภาวนา ควรศึกษาให้มีความชำนาญ เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาและปฏิบัติของตนเอง รวมทั้งการอธิบายพระพุทธพจน์อย่างถูกต้องตรงตามพุทธประสงค์ เพื่อให้เกิดอริยมรรคในจิตตสันดานของผู้คนและเทวดาทั้งหลาย รักษาพระศาสนาให้ตั้งมั่นสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2500.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **เนตติ-เปฏโกปเทสปกรณ์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, 2540.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **เนตติอฏจกถา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, 2539.

